

միջանակի պայմանները վրայ Այս միջանակի մասին մենք Մեղուի առաջին համարներից մեր մէջ առիթ կունենանք խոսելու:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ՅԱՐԳՈՑ ԽՄԲԱԳԻՐ

Ամենայն ազգ, որ ունեցել է մի դարաւ որ կենսի և ներկայումս էլ կամենում է անդուլ յառաջ գնալ, պարտ է սիրով փոխ տանել իւր պատմութեան և մայրենի լեզուի մշակութեան վրայ. զի փորձով ստուգուած է, որ առանց այս իրարու հետ սերտ կապուած գիտութիւնների հիմնաւոր ուսման ո՛չ մի ազգ կարող չէ բուն ազգային հոգեով ի լուսն ածել նոր ժամանակի պիտոյներն և կանոնաւոր դարձացումն տալ իւր բարոյական ոյժերին:

Ուրախ եմ և տենել, որ մերայինայք իբրև հետևողք այս անհրաժեշտ ճանաչումը մանաւանդ վերջին ժամանակներումս առանձին խնամք են ցուցնում ազգային պատմութեան և ներկայիս հայ լեզուին, որ դժբաղդաբար տեղ տեղ արդէն դադարել էր հնչելուց:

Ողջունելով այս աւետաւոր երեւոյթն ազգային դարութեան մէջ՝ մենք ևս կամենանք գէթ փոքր ինն քաջալիր հանդիմանալ նորան և այս խորհրդով բարեւոյց համարելք մի դրամաւոր միջանակի նշանակել մեր պատմութեան և մայրենի լեզուին վերաբերել լաւագոյն շատարութեանց համար, որոյ յետագայ պայմանները խնդրում են հրատարակել մեր յՄեղուի՝ մէջ: Սոյն խնդիրը մեր միւս ազգային թերթերին ևս ուղղելով՝ մնամ կատարելաւ յարգանք առ Ձեզ անձնանուէր:

Յովսէփ Իսմիրեանց Ղզարցի:
6 մարտի 1875. Ս. Պետերբուրգ.
ՊԱՅՄԱՆԱՐ ԽՄԲԱՆԱԿԻ:

1. Մրցանակի հետամուտ լինել կարող են ձեռագիր *) ու տպուած գրաւոր և աշխարհաբար ինքնուրոյն շարադրութիւնք ի մասին հայոց քաղաքական և եկեղեցական պատմութեան, ազգային օրէնսդրութեան, հնու լեզուի, մայրենի լեզուի և գրականութեան, որպէս և թատրոնական յօրինուածք:

2. Ձեռն կարող հետամուտ լինել մրցանակի առ օտար լեզուներից թարգմանուած շարադրութիւնք. ու դատարկը դ. արդէն միանգամ մրցանակ գրուած աշխատութիւնների երկրորդ և յաջորդ տպագրութիւնքը. դ. մրցանակաբաշխութեան ժամանակից երկու տարի առաջ տպուած շարադրութիւնքը:

(*) Կրթանշնուի որ ձեռագիրները մարտի և պարզ գրուած լինին:

3. Թատրոնական գրուածքներից պահանջուած է, որ նոցա բովանդակութիւնը հին կամ նոր ազգային կենսից առնուած լինէր:

4. Ամբողջ մրցանակի դուստրը կաշմուռ է հինգ հարիւր ռուբլի արծաթ, որ բաժնուելու է ամեն երկու տարի մի անգամ:

5. Եթէ մրցանակի մատուցող գրուածքների մէջ մրցանակի արժանի գործեր գտնուին՝ նոցա ըստ իւրեանց արժանաւորութեան կամ ամբողջ մրցանակը (500 ռ.) և կամ սորա մէկ մասը կընդունին:

6. Գրաւորները յանձնաժողովն ամեն երկու տարի լեզուների միջոցաւ կհրատարակել իւր դատողութիւնը մրցանակի դրամով գործերի վրայ և կանխաւ կպայտեն թէ ո՛ր և յանուն որոյ առաջուելու են յաջորդ երկամսակի մրցանակին հետամուտ շարադրութիւնքը:

7. Առաջին մրցանակը տրուելու է 1877 թ. սկզբում, իսկ միւսները հետզհետէ ամեն մի երկամսակ:

8. Մրցանակի հետամուտ շարադրութիւնքը պարտին առաջուել իւրաքանչիւր երկամսակի ընթացքում մինչև յաջորդ մրցանակաբաշխութեան տարուայ յունվար ամիսը:

Ծանոթութիւն: Առաջին պայման 1877 թ. մրցանակին մատուցող շարադրութիւնքը ուղարկուելու են ի Պետերբուրգ Տէր Բոլհանեւ քահանայ Պողոսեանի հասցեին. Невский проспекте, д. Армянской церкви, S-t. Pétersbourg, Perspective de Newsky, maison de l'église arménienne.

ՅԱՐԳՈՑ ԽՄԲԱԳԻՐ

Ձեր յՄեղուի՝ № 50-ւմ պ. Գրիգը խօսելով արժ. հայր Սուքիսա վաթի Աղէքսանդրապոլցի դեպու վրայ, յայտնել էր թէ ինչ հետեւեցներ տեղի և ունեցող նորա շատակաւորութեան առիթով, տեղացի հոգևորական դատուց և երկուսու ուսումնարանաց հոգաբարձութեան մէջ: Հոգևորականների մասին դու կասեմ, որ պարտն մուսուլման էր մի քանի տեղեկութիւնները գրելու, որոնցից մի երկուսն ևս եմ կամենում յայտնել այս նամակաւ, իսկ հոգաբարձուաց վերաբերութեանը պարտն զրա՞ծը չափաւորելութիւն էր:

Արժ. հայրը խախտ արգելած էր քահանայից նշխար պատրաստելու ու ճիստապէս ժողովրդից բաժանելը, համարելով այն մի անպարկեշտ բան և շատ երկարատևութեանց աղբիւր: Բայց հայր սուրբից յայտն քահանաները այդ դարձեալ սկսեցին գործ գնել:

Արժ. հայրը քահանայից պատուիրել էր ժամատարութեան միջոցին իրարու հետ խօսակցութիւններ չսխալ, ժողովրդից ուն-

կնդրութեանը նաև արգելք լինելով: Բայց այժմ շատ անգամ է պատահում տեսնել մեզ նոցա նաև ծիծաղելու...

Արժ. հայրը քարոզ էր խօսել ժողովրդին նախապաշարմունքների առթիւ. որ հաւատ չունային այն կախարդ անձներին, որոնք դանապան դիւթական միջոցներով դուշտութիւններ են անում: Բայց ևս հաստատ զիտեմ, որ քահանաներից մինը այժմ դարձեալ սկսել է շարունակել իւր վաղեմի նետադրութիւնը:

Այս հոգևորական դատուց մէջ թէ կան քանի քահանայ, որոնք ջնջուած են խիղից, կատարելով իրանց պաշտօնը, ինչպէս վայելէ քահանայութեան, միայն նոցա բացառութիւն են կազմում:

Պ. Գրիգը հոգևորական դատուց վրայ խօսելից յետոյ, շարունակելով իւր խօսքը երկուսու ուսումնարանաց հոգաբարձուաց մասին, ասում է. յաւաք արտի պէտք է անենք, որ արժ. հայր զնայուց յետոյ նոցա (հոգաբարձուները) ևս նմանեցան քահանայից դասի վիճակին. հազիւ կարող էր տեսնել նոցանից մինին ուսումնարաններն այցելելու: Այստեղ պարտն էր քիչ չափաւորութիւն է գործ գնում: Բայց ուրում ևս ինչ յանախ տեսնում եմ, ինչպէս հոգաբարձուները (մանաւանդ օրիորդաց ուսումնարանի) մտնում են ուսումնարաններ և այցելում ամեն դատաւան: Եթէ պարտն միայն հարեւանի նկատուելութիւն է արել:

Վերջանելով իմ այս նամակաւ, ևս եմ ինչ հետ ամբողջ հասարակութիւնը համայնք ենք. պ. Գրիգը ասում էր, որ Աղէքսանդրապոլցի անշուշտ պէտք ունի հայր Պողոսեանի նման մի քաջ ու հմուտ հովիւի, առանց որոյ անհնար է նորան, այսպիսի մի հայաբնակ քաղաքին, կառավարել:

Հրաւիրում ենք այս բանի վրայ, Հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնը:

Լուր-լուր.

Վ. Ա. Գ. Ի. Ն. Զ.

(Թղթաւորութեան ՎԵՐԳՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵՐԻՆԻ).

Իմ գործոց պատճառով, այս երկրորդ ամսին է, որ ես գտնվում եմ Վլադիվոստոկէս քաղաքում, այս քաղաքի կարելի է համարել նոր ծաղկած քաղաքներից մէկը, որոյ մասին կարծեմ շատ տեղեկութիւններ են տալիս լրագրողներն, մանաւանդ այսօրվա հայերի մասին: Այս պատճառով իմ պարտ է ժամանակս կնոքել, իմ երկարատեւ տեղեկութիւններն ձեռք հաղորդելու:

Այս առաջին նամակիս շարժառիթն է հայոց վերաբերել մի նկարագրի: Մարտ

ամսոյ երկուսն էր, առաւ ձիւնը ծածկել էր դեպքից, և նախագար վրայ էր տալիս, անից դուրս գալ ձանձրալի էր ամեն մարդու, անհետեւն նստած դիր էի կարգում, լսելի դանդաղներն ձայնիւ, խիղից կարծես մէկն անհետն ասաց. դու չայ ես, այստեղ էլ չայոց եկեղեցի կայ, վեր կայ գնա՛ք արևնակից կղերացի հետ աղօթելու:

Հնազանդիկացի հոգևոր ազգեցութեան, գնացի եկեղեցի, տեսայ մի փոքրիկ Հայաստանի ձևով աղեւտի շինած գեղեցիկ ու մաքուր եկեղեցի, սիրտս զգաց մի առանձին դուարձութիւն, և եկեղեցիում կանգնած բազմութեան մեծ մասն էին ջահիլ զինուորներ, (սրանք Նոր Նախիջևանցի Հայ զինուորներն էին, որոնք ժամ էին մանդալին): Պատարագին կարգուց աւետարան բողոքին պարզ աշխարհաբար բարբառով, որ ամենքին էլ հասկանալի էր և հաճելի, ժամերգութիւնը կատարվում էր մեղմ եղանակաւ: Ի վերջոյ քահանայի դարձաւ դէպի ժողովուրդն և իրան բնաբան անելով Մարգարէի խօսքերն, յաւատարմութեան սրբեցարկը ընկեցէք զաբրիւ մեր յանձանք մեր և այլն: Շատ ազգու և ճարտար եղանակաւ բացատրեց այն, որ հազիւ է պատահում մի Հայ եկեղեցականից այնպիսի քարոզ լսել:

Ի վերջոյ դարձաւ դէպի զինուորներն և թոյլտարութիւն խնդրելով նրանցից բազմաւ քաջալիրներն, իբրև կործին զինուորներ, առանց արանջից կրել զինուորականներն, օրինակելով ջոջ տալով, որ քաջութիւնն ու հաւատարմութիւնը Հայոց յատկանիշ են: Այնպիսի մի դեղեցիկ ու սրտաշարժ եղանակաւ խօսեց տէր հայրը, որ բոլոր հանդիսականք և զինուորներն թափում էին իրանց աչքերից յորդարատուք:

Պատարագի վերջին հաղորդվեցան ժողովուրդականք և յետոյ քանի չորս Հայ զինուորներ: Երբ եկեղեցից դուրս եկանք, տեսայ մի Հայ երկաթաբար մարդ, որ զինուորներին հրահարեց՝ եկեղեցից խուցիւ, որ պատրաստած էր երկը հացիկերով լինել: Պատմեցին ինձ, որ այդ պարսնն էր եկեղեցից երեցիկիսան Պ. Վերտանեանցի, որ իւր ծախիւք արժանացել է այդ օրն իւր Հայ եղբայրն հայոց սեղանին, որն որ շատ լծանք արժեք էր իրանապարզ զինուորների համար:

Խնդրեմ այս իմ նամակիս տեղի շնորհէք մեր լրագրի մեքանիկ համարի մէջ, որպէս ի միջնորդութիւն ծնողաց յիշատակ զինուորների, նոցապէս ի բարի օրինակ հայոց քահանաների, առանց ծուլանալու միշտ բացատրելու իրանց ժողովրդից աւետարանի փրկարար խօսքերն: Իսկ Հայաստանի հարձակ միջոցը զարկի բարի նախանք, այս քաղաքի երեցիկիսանի օրինակ հետեւեալ:

Ձեր ծանօթ Հայ Դմ.

ԳԱԶՆԹԱՅԻ ԱՂԲԱՐ

Այս օրերս մեր քաղաքիս մէջ թուալի շատ թուալի խաղաբար եկաւ: Հրամանաբար լաւ մշտն էր մեր քաղաքիս մէջ 500 հոգիէն աւելի Հայ-կաթողիկոս կան: Աս օրերս էջեղեցում, Հռոմայու պապին ազնոյ մէ կոնգրակմ եկաւ, իրենց ժամերուն մէջ կարգեցին Հռոմայու Պապը ազնոյալիկն մէջ կրէ թէ Հայոց եկե մեծ պատը ուսուրու իղեն կայ, ու դուք ալ պատրիկ կերէք, կրէք, սալթ ուրբաթն ու շաբաթը ծուլ պահեցէք: Հիշե՛ք առաջ կոնգրակն մէջը աւելցուցին է, թէ վե՛ր որ առ իմ հրամանս չկատարէ, հինգ տարի վե՛ր կարծ կը, անից եկե կրէ լաւ՝ նոքմ ու իմ եկեղեցիս վաղեմ կը: Մեր կաթողիկոսաբարձը որը հռոմայան ու բանիս ու ընկան շարունակը եղ պանիր, կարագ, մածուց, հաւիկի, ինչոր կար, թօղլամիշ երկն, հրմը շատերուն ալ շատ չէին կաւ. աղ հրամանը, անպէս որ հիւի շատերն ալ ընկին ևս ունեւտե՛ք, շարտու է շարտու ու քարոզին կը, որ պատը չուտին, ասպէս մէ քերէմ թէ դուք, կանթիկները թէ նոքր անիւր մեր կաթողիկոսաբարձը զլալթին պրծեր է և ինչո՞ք ինչ հրմը բոսմ էրիկ կնկայ մէջ բաժումը ընկն ու բանը, Աստուած մի արատեք, կը պար կուրէր համար: Բայց, դաղէթի՛ք պաղար, Հռոմայու Պապը օրերս մէ ասպէս հաւիկի մայ կրոց: Շիտակն բոսմ, Գաղէթի՛ք աղար, առ բանին ևս ալ Հռոմայու, Հռոմի զիւր ասորս մեղք զկեղեցիք թէ իսկ ամեն միւլթիթի հոգևոր հայրերը որ կան նէ, հոգու բանիւր ամաւր՝ պիտի պահպանեն, եկեղեցիս զէրէն զանիւր հաստատուն պիտի բռնեն, դուս մի բոս աղ հիւիկները, իլլէ՛ք աղ Հռոմայու Պապ է ինչ զարնադարի է, մեծանալու ըսածին պէս դաժուր իրեն ձիւն է կանթի, չուտե՛ք իւր ուրե՛նք մեղքը զուրկ տալ: Ասպէս սերը, աս աղօթքները, շարունակները, եկեղեցիս սարան զէրէն ու զանանք, թօլ Պապին իրեն դրածը չէ՞ որ հիւիկ ալ կանթի վրոնէ կը: Շիտակ է աշխրբիս վրան կան բանիւր, որ վերջինը լաւ է, հըս մը ան զէլ գէլ բանիւր են, ան բանիւր որ մարդուն նէ հոգուն մէ զարտմ կայ նէ մարմնուն: աս բանը ինչ նէ՛քմ կը վերջին տո Պապը, հիւ՛ք թէ որ վերջինիք բանիւր կիսուտե՛ք Պապը, ահա ևս իրեն կրսմ, որ աշխրբիս երկսին ամենն առաջ ինքը վերայ, էդէ ան իրեն հաճիւթիլ, անխափ, ձեղալիլ հոգու ու մարմնու գոլ վարդապետները վերջին, մեր սուրբ հայաբարձներուն սոցհմանած պատն ինչ գուղէ, իրի մարդուն, հրամանաբ, գաղէթի՛ք աղար, բոս՛ք, իսկըրը զլուր ժողիք թէ չէ վալլահա՛ ինչ չեղածը կեննա՛ւ:

բում, աղբաւի դարձը լաւ չեն ծանալում ու հիւսիսային յուրս եղանակին նրանց անտեր թողնում. իսկ իրանք հանդէս և բալի տարքում վն է դրանց գործը, երբ այդ հանդիպին ներկայ կողի շորն է թանգալին. կըր զուգում ցրակց կուչ կեւած Հայ մարդը դրանց շորեր փայտն աղանաղ և շատ ակներկ վերայ է տաքանում իւր ստաւած ձեւերը, ակներկ պէ՛ծը կրակ կարծիւր:

Վն է դրանց գործը, ընթերցող, այլ վն հալ է Ժ է..... ևս խոստովանում եմ դա խիստ մեծ մեղք է.....

Մեղայ Աստուծոյ:
Ասացէք Աստուած թողութիւն շորնեցէ՛ք:

Մեղաւոր եմ, ընթերցող, ամենայն տեսակ հասարակութեանց և ընկերութեանց առաջ թէ քաղաքային և թէ գիւղական, թէ աղաքային թէ հոգաբարձական, թէ քաղաքների մեծաների, ինչ միայն նոցա զորքերի մէջ և ուսանող զմ տեսակ կամ անձնական չա՛հ եմ նրկատել: Եւսանողն ու չա՛ք միմանց տարբեր երբէք չեն եղել: Թիֆլիսի կրէգիտ բանկան այդ ապագայեցի: Նրեք տարի է խորհուրդ ենք կազմում, ասում են մարդիք. ամօթ է մեզ մեր խաղիկ առաջ, կասեն մեզ համար ոչինչ չեն յիշում..... եկէ՛ք պարտնենք մի բան մօ-

գուններ ու նրանց լեզուները վաղ կապիւրտենք. ամա էնպէս բան, որ մեզ չա՛հ լինի: Եղաւ, չիտուեցաւ. կոխած ու շարժուած չա՛հ հաւաքուեցան: Ձեզ համար, բոցեք, ջանալով խալի, բան ենք մօցնի, լաւ փոքր խոք արի... եկէ՛ք մեր բանիկ դարձում միմե՛ք չա՛ք մեղի հորնեցէ՛ք. էստու համար էլ մեր փողերը մեզ զի չուտով բան տուէք, որ մենք նրանց մէկ լաւ ջրգումլ չանցնենք. իսկ ի՞նչո՞ւ մեր մատները համով բաշտեցէ՛ք: Գործի մէջ եւսանողն ցոյց տալիս. բան հոմ էլ չիցնէ.....

Ես էլ դրանց եւսանող անձնական չա՛հ կարծելով կը գոչեմ համարձակ՝

Մեղայ Աստուծոյ:
Ասացէ՛ք դուք էլ՝ «Աստուած թողութիւն շորնեցէ՛ք»:

Մեղաւոր եմ ես, ընթերցող, եկէ՛ք որ և ինչ քաղաքի գործերն եմ նկարագրել և նրանց ընթացիկ վրայ ծիծաղել: Ա՛յ չէ խմանում, որ ծիծաղելը մահացու մեղք է, ես այդ խոստովանում եմ: Այս մեղաւոր եմ, ես այդ տեսնում եմ: Եթե չա՛հ եմ այնտեղ, ուր գործի յաջողութեան համար շարժանքով մարդիկ զուգանք են ջարդում, քանը կտորում, հաւաքում, խօսում, զօգալ մարդ ինտուս, գործի մէջ մասը նրան յանձնելու: Դա՛ղալ մարդ տեղ մէկին են գտնում. աս է խոստովան քաղաքի

դարձաւ անդուած շաղարի փրկիւց ձեղք միմանուտով: Այս շատ ծանր մեղք է... քանի որ դիտենք, որ նրա վարած գործը թէ ծանր էր լինի և թէ խիստ դանդաղ.....

Մեղայ Աստուծոյ:
Ասացէ՛ք ինչոքեմ, «Աստուած թողութիւն շորնեցէ՛ք»:

Մեղաւոր եմ, ընթերցող, ոչ միայն բանիւ և գործով այլև խորհրդով անհիմն մտքերով: Ես մտածել եմ մտնել մէկ աղաքային դպրոց, որ փոքր ի շատե՛ք ապահոված լինի, այնտեղ պարտաւոր. ֆէլիտոնարանութիւնով: Ես մտածել եմ գործի փողերի մի փաղ վեր առնել, Զրնոյս անեմ. ես այդ արել եմ. իմ չար խորհուրդը, մեղայ Աստուծոյ, վիճակուել է թիֆլիս քաղաքի Հայ օրիորդների Ս. Գալիանի ընթերցող վարդապետ դառնալ և վաղեմի պատերի մէջ պիտի պատկարասած փաղիլ օրհնեցի, խոյց առաջ, ես այդ էլ չեմ կամենում, վա՛նքը պատկերել էլ այժմ ստորախում եմ, վա՛նաւ վարդապետ Բատումանցին անգամ չը կարողացաւ. փաղիլ ծանր պատժից:

Մեղաւոր եմ, ընթերցող, որ մտածել եմ զընտ Ախալցխայ և այնտեղ հաւաքել խեղճ աղբանկերին, նրանց մէջ ժողովի հանգանակութիւն յօգուտ Պողոս Գալանեանց մեծ աղա-

թիլի, որ Թիֆլիսում նստած էլ չէ դադարում հոգալ նրանց համար, իւր ծախով տպում գրական բաներ խեղճ աղբանկերուն մոլորեցնելու: Մեղաւոր եմ, ընթերցող, որ մտածել եմ, մի որ և ինչ կերպիւ ապրիլի 15-ին խեղճ Միլլիթանկիանցին Պոխարաքի վարդութեան տպարանի ծանկերից հանել. դնել նորա խօսաբանութեան և խնդրել վարդութիւնից թողութիւն շորնեք անիւրն ոչակից, թէ էլ չի դուրս տալ ոչինչ իւր զիլից:

Մեղաւոր եմ, ընթերցող, որ մտածել եմ դառնալ Թիֆլիսի աւետարանական խալիկ կառավարիչ: Այս մեղաւոր եմ: Ես ոնց կարողի կարծել անգամ, որ այնտեղ եղած, վարդութիւն կազմող, իմ լաւ ընկերներն ինձ կը զուարտւին, ինձ կըսեցնէին կառավարիչ պաշտօնն ինչ քանիք փափակելով: Մեղաւոր եմ, ընթերցող, որ ես Վրաց Երթօկալի աշխատակից Ավակին ցրակալի եմ հասկացել և նրա յօդուածները զիւրի բառանալում եմ ծանալել:

Մեղաւոր եմ, օրիւրի ընթերցող, որ մտածել եմ դառնալ տեսուչ Աղլի դպրոցի, ուր պէտք է ինձ միթէին պաշտօնից. որ ապա ջրուր մի գերմանական համալսարանի դանըր լալիկն էի, մէկ պաշտօն ինձ համար այնտեղ ինչոքեմ. թէ չը կարացի ծառայել Հային, դնէ ծառայելու օտարի չա՛հին..... Մեղաւոր եմ, ընթերցող, որ մտածել եմ դնել Արարատ

ամալիլ՝ կղերի մասով. նալ նրան կնիդանում թիւն, եւսանող, աշխույ. վերածնել նորա մէջ նոր վարք ու նոր բարք, թափ տալ այնտեղից նիւթիւ նրա անհա՛ւ.....

Մեղայ Աստուծոյ:
Ասացէ՛ք Աստուած թողութիւն շորնեցէ՛ք:

Վայ ինձ, վայ ինձ, վայ ինձ, զորն ասեմ կամ դրն խոստովանեմ. մեր քահանաների աղիտութեան տուած թէ մեր վարդապետների մօւք թէ այ հոգում ու թիւն խոստովանեմ, զի անթիւ են յանցանք դոցա, մեր ծխական վարդապետների անապաշտով դրութիւնն ասեմ, թէ մեր երեցիկութեանների եկեղեցու փողերի գողութիւնն խոստովանեմ, զի անթիւ են վերը, մեր աղըր կրում է նոցա վատ ընթացից. մեր ժողովրդի, մեր խեղճ Հայ աղէ՛ք, մայրենի լեզուի մոռանալն ասեմ թէ մեր տիֆլիսներն Հայ օրիորդների օտարախախ խոստովանելով, թէ Պետերբուրգի Հայ ուսանողների անթիարանութիւնը խօսեմ, թէ աղլի ցրակի խոստովանեմ, զի անտ

Հըրը նե ֆայտայ, գաղէթածի աղար, կէնս զգուսը մեղնէն է, հէրիքին ըսաւ ծին պէս գողն որ անէն ըլլե, գողն էրթե-ցէն փախցնեն կը: Մեղքը Հոսմայու Պա-պինը չէ, մեղքը մեր կաթողիկ աղբորոն է, որ իրենց գարին թողած ուրիշին դալրկին դաւան կը: Զօ՛ ջանմ հայը վեօվ, լատինը վեօվ, հային հոգեւոր Տէրը ո՛ւր, Հոսմա-մայու Պապը ո՛ւր, ներսէն ներքէն հա-ւէրիքը մեր պապերուն տգէտ վախտը մէ քերէմ քու ձկն պէս մեզի իրեն թօռն է ձգեր, հիմի ալ կայինք է, որ մէկ մէկ խա-շէ ու ուտէ: Լաւ, աղբար, ինչի՞, մեր պա-պերը հայ, հարերն ու մարերը հայ, մենք հայ, մեր աղբարը հայ, մեր թոռները հայ, լեզուներս հայկաբար, ժամկար աղօթքներս դիօր ասոր հայկաբար, բնութիւններս, սո-վորութիւններս հայկաբար, զօրծ առաւուրը կէնէք հայերուն հետ, նստինք կայինք կը հայերուն հետ, խորձ մարտաֆ կուտանք հայերուն հետ, ուրախութիւն կէնէք հա-յերուն հետ, ցաւ, դէրա քաշէք կը կէնս յերուն հետ, ցաւ, դէրա քաշէք կը կէնս հայերուն հետ, ըսը աս կաթ ոլիկ բառը ո՛ւրիշը կըսէ:

Գրեկն գաղէթածի աղար, ալ Հոս-մայու Պապն ու անոր չաթալ չեթիւժ վարդապետները իսի մեր միտմիտ հայ-կա-թողիկ աղբորոնը խելքը մէ քերէմ դան-դղմը են երէ, թէ դեօրէ հայոց հաւատը դէշ է, կաթողիկոսուն հաւատը լաւ է, ծօ՛ ջանմ հէջ իսիկ ըսելու խօքը է, որ կըստ: Քրիստոնայ հաւատն լաւը ո՛րն է գէշը ո՛րն է, իսի բիւթիւն քրիստոնայ հաւանքուն սայմանողը քրիստոս Տէրն մեր չէ մի եւ, է հիմի բերեք հին ու նոր դրքերը լաւմ քրքրենք, դիտուններուն հար-ցնենք թէ ո՛ր միլէթի հաւատը աւելի մօտիկ է քրիստոսի ու սուրբ հայրապետ-ներուն դրած կանոններուն, հայինը թէ կաթողիկոսն: Ելլէ քի առանց աս երկան բարակ բաներուն մէ լաւմ որ մօտենք, խելքերս ըստ տեղ կէնէ որ խօշ Աստուած այսքան հայերուն զիւշմէնը չէ, որ անոնց դժօնըր զօնէ, կաթողիկոսուն արքայու-թիւնը, շնտան ըսէ, Գաղէթածի աղար հէջ խաթի մօրէ անցնելու բանն է որ: Դօ հայ շախմներ, ըսէ՛, զուք տահա չիտէք որ Աստուած քն կուտայաշտ, միլիոնները չկան հա, անոնց սլիէ ողբալիլը, ո՛ր մը-նոց մեր հայ քրիստոնայ միլէթին, է, հիմի թէ որ աս ապէս է, ալ ինչ ճառի սլուտի լարդիներու անկաժ կէնէք ու ա-մէն մարդու ըսածին անդամի պէս հաւա-տաք կը Այնքան միւ-րեօն ֆոնէի ժողովուրդին հոգին ու մար-միները, աներն ու սեղիւքը քաղաքներն ու բերդերը, պատերներն ու անտներն չիւրիւթմիլէ հնող Հոսմայու Պապը, հի-մի կայինք է մեր միտմիտ աղբորոնը Զա-նին է կպեր. այսօր կըսէ պատերը կէրէք ֆոնէններուն պէս, էգլան կըսէ հայկաբար ժամ մի բաժն, մէկալ որ կըսէ հայ վար-դապետներ ձեռնադրել միք տայ, դա-հայ մէկալ որ ալ կըսէ թէ աներու մէջ իրարու հետ հայկաբար միք զգցիլը, տահա մէկալ որ ալ թէ վարժաներու մէջ հայոց լեզուն վերջացուցէք, լատինները դաս տուէք: հա, հա, հա, մէկալ տեսար որ ասքան հայ ազգը բանէ պրծաւ, համ իրեն հաւատն կըսէ, համ իրեն մայրենի լեզուն, համ աշխրբիս ասքան միլէթնե-րուն մէջ կաթիլմ ջրի պէս կորաւ գնաց: Հըմը ինչի որ կը հարցնես, Գաղէթածի

աղար, ես իսի մեր կաթողիկ աղբորոնը տեղը որ ըլլիմ, նէ աս նէ ան. ես ինչպէս որ հայ եմ ծնեմ, անպէս ալ հայ կմեա-նիմ, չունքի պէ աղար մարդս ինքը հայ: հարը, մարը, հայ, աղան հայ, բնութիւնը հայ, լեզուն հայ եղած ինչն, քօռամաս-նայ ֆոնէնին կորած պօշէն երթալ կա-խուին ալ էրէթի մէյմանութիւն է, ես ու իմ Աստուածս...

Սենիաթէր.

Մարտի 14 ին 1875 թվականին
Ի քաղաքն Ախլա.

Պարոն Բզնտիկն հաղորդում է Ախլաքիսայից — Լուսմ ենք, որ կարագիտեան և կղիտա-րեթան ուսումնարաններն նոր հողաբարձունքը բնորոշ կարգադրութիւն է եղել Հոգեւոր իշ-խանութեան կողմից: — Ախլաքիսայի Հոգեւոր ուսումնարանները ի նախի շատ կրօնաու-պարտ պէտք է լինին դէպի կրօնայ հողաբար-ձունքը, որ յենմացը երբեք ասորայ ոչինչ չը չինելուց յետոյ դանաղան կոնիւնքի, երկուս-աւարթեանց պատճառ եղան: — Եւ այս միշտ այդպէս կը լինի, երբ հողաբարձունքը կենտրոնն մենակ խօսելու եւ աղաղակելու վարժ անձինք:

Նոյն Պարոնը հաղորդում է հետեւեանքը. Թոգուա Ժողով-Ախլաքիսայի Ախլաքիսայի Ժողոված դուստրի թիւն հասել է մինչև այսօր Ախլաքիսայի մէջ միմիայն թէ քահանայից եւ թէ քաղաքացիաց ձեռքով 280 ր. — Ենչպէս յայտնի է ձեզ, այդ նպատակը համար 80 ր. եւ ժողոված է թատրոնատէրների խմբի ձեռ-քով. ուրեմն մինչև այսօր ժողոված դուստրը ինքուս է 360 ր.: Ժողովարարութիւնը տա-կալին շարունակելու են:

— Համաձայն տէր նախնեցաւորի յաւա-շարդութեան օրհրումն Ախլաքիսայում կաղ-մուած յանձնաժողովը քաղաքի արդիւնքներից տարեկան 5180 ր. մի աղբիւր որոնել, մօտ աւուր Ախլաքիսայում բացուելիք «ΓΟΡΑΧΑΝΑ» քորաքի համար:

Մեզ հաղորդում են, որ թիֆլիսի Նորաշ-նու Սբ. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ արժ. Տէր-Սրապիմա Աւագ քահանայ Տէր Մովսիսեանցի է նոյն եկեղեցւոյ երեցփոխան պ. Ս. Ստեփա-նեանցի ձեռքով հուսարուած է իւր ժողովըր-դականներից 98 ու 50 ր. Ժողով-Ախլաքի հայ սովակուների համար:

Ղաւբայից ամուսն 10-ից հաղորդում են, որ երկու օր առաջ այնտեղ ժամանել է հոգեւոր կառավարութեան անգամ և թեմական տեսուչ արժ. հայր Սահակ վարդապետը, որ կարգա-դրութիւն անէ Ղաւբայու փակուած (Տն. Մեղրի 1874) զարդի բացման համար: Հրաւիրուել են քաղաքի մի քանի նշանաւոր անձինք խօսակցութեան համար: Իսկ պարոն զանապա՛հ հողաբարձուն: փոխանակ օգնելու այս գործին, հեռացել է Ղաւբայից, որով ար-դէք է եղել ուսումնարանի շատ բացմանը:

Պարոն Ս. Լաւրանցիք մեզ հաղորդում է Ալեքսանդրապոլից, որ ամուսն 12 ին նոյն քաղաքի հասարակութիւնը զրկուել է իւր մի արժանաւոր և օգտաւէտ անդամից, այն է աղ-նուական Սիրական աղա Գործիւնայից: Հանգու-ցեալը համակիրով աղապին ուսումնարանին, մանաւանդ օրիորդաց դպրոցներին, հասկնա-նալով թէ Հայերն աւելի մեծ կարօտութիւն ունին լաւ մայրերի, կտակել է՝ իշի. Աղբու-թեան օրիորդաց ուսումնարանին 1000 ուրդի եւ Սահանուական դպրոցին 200 ուրդի ու-րանից բաժին է հանել աղա Գործիւնայի:

Հանգուցելի յուշարկաւորութիւնը կատար-վել է ամուսն 15-ին ժողովրդեան խումբ բաղ-մութեան և յիշուլ ուսումնարանների բոլոր աշակերտութիւնների ներկայութեամբ:

Մեզ հաղորդում են թէլուսից, որ այնտեղի բարեկարգիչ Գեորգ աւագ քահանայ Տէր Սար-գսեանցը վիճակային կոնստանտնուպոլիս հրամա-նով հրաւիրել է ժողովուրդը օծանդակութիւն անելու Ժողով-Ախլաքի հայ սովակուների: Ժո-ղովուել է 205 ու 94 ր:

Նոյն պարոնը հաղորդում է, որ այնտեղի արական հոգեւոր դպրոցի աշակերտների թիւը հասել է 63-ին, իսկ օրիորդաց ուսումնարանի աշակերտուհեաց թիւը 45-ի:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Մենք անցեալ տարի հաղորդել էինք, որ թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը թամաշեանի քարվասարայի հրդէհից յե-տոյ ուղարկել էր հրդէհաչէ խմբի կառա-վարին Պետրոսըրը մի քանի հրդէհաչէ մեքենաներ ձեռք բերելու և հասցնելու թիֆլիս: Մեքենաները արդէն եկան թիֆ-լիս և անցեալ երկուշաբթի Նորին Կայսե-րական Բարձրութիւն ֆոտաբային անձամբ քննեց նոցա: Գաւնների հրապարակի վերայ շնամ էր տախտակամած շնութիւն, որ պէտք է փորձի համար արելին և այդ մե-քենաներով հանգցնէին: Այդ շնութիւնը կարագիտել էր և այրելուց առաջ նաւթով արակեցին: Երբեք էին մի զոյղ ջրհան մեքենայ նորաձեւ խողովակներով և մի զոյղ ձեռքի մեքենայ: Նախ փորձեցին առաջին տեսակը և միայն ջրի բարձրա-նալու չարի դիտելու համար, որ մօտ ութ ժամէն էր բարձրանում. յետոյ կրակ տուին շնութիւնը և զօրծ դրին այն ձեռքի մե-քենաները, որոնց մէջ կար ածխաթէ-թուռու ջրի հետ խառն: Այդ մեքենան շարկած գինուրը մանում էր կրակի մե-քենայի խողովակը ձեռքի և հանգցնում էր: Չանգուածի աղիւցութիւնը այնպէս էր, որ հէնց որ բորբոքուած տախտակին կպնում էր, կրակը խիցին հանդուս էր և առաւել զարմանալին այն էր, որ այդ զանդուածով միանգամ հանգած առաւա-կան էլ չէր բորբոքվում նորից: մինչև ան-գամ կթէ մեծ լոցի մէջ էլ լինէր: Այդ մեքենայն կոչում է յիֆոսիկոտը:

Այդ ձեռքի մեքենաները շատ յարմար են ներքին հրդէհների համար, ուր մեծ մեքենաները անկարելի է ներս տանել զօրծ դիտել: մի մարդ այդ մեքենայն շարկած հիշտ կարող է մանել ամենասարափելի կրակի մէջ, նախապէս իւր համար ծանա-պարհ բանելով զանդուածի օգնութեամբ:

Անցեալ օրերը թիֆլիսում մի սարսափելի եւ տարօրինակ դիպուած պատմեցան: Մի հայ կաթողիկ արհեստաւոր կանցով մաս մաս է ա-րել իւր կնօքը: Ասում են, որ զօրա պատճառը կնօք անհասարակութեանն է եղել: Ասում են թէ չարադրծը կըր ուղիք է եկել ուղիքի է ջուրն ընկնել, լոցը լանել են և խոնձուկ ու-տիկանութեան:

Պարոն Բզ. Ախլաքիսայից հաղորդում է մեզ. — Մարտի 12 ին զիւրը բերդումը գտնուած Թուսայ եկեղեցին կողպուած են և թէ առ-ձեռն փողով և թէ սրապան անօթներով բաւա-կան վիճաւ տուած են: Ասում են որպէս թէ զոյղերը բռնուած են և խոտովանեցան իրանց յանցանքը: — Ասում են նոյնպէս թէ այդ գո-ղերը բերդը զինուորականներից են եղել եկե-ղեցւոյ ժամանակ ընկերակցութեամբ:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Ն

ՅԻՄԱՆՍԻԱ

Յրանկային նոր կազմակերպւած նա-խարարութեան նախագահ Բիւֆէն Ազ-գային ժողովում կարգող կառավարու-թեան հետեւեալ նախագիծը, որին նա մը-տադրել է հետեւեալ:

Նոր նախարարութիւնը, որին հա-

սարակալատութեան նախագահ մարաշախ-տը արժանացրել է իւր հաւատարմութեա-նը, չէր կարող իրազօրծել իւր վերայ ա-ռած խիղիւրը, եթէ որ ազգային ժողո-վում չունենար բազմութեան պաշտպա-նութիւնը, որ համարում է իւր քաղա-քականութեանը և վճռել է միանալ նորա հետ: Աստի նախարարութեան առաջին պարզն է ծանօթացնել ձեզ այդ քա-ղաքականութեանը: Նախարարութիւնը հետեւելով պաշտպանողական սկզբունքին հաւատարմութեան հետեւ է պահել իւրեան ինչպէս թուրքութեանց, նոյնպէս և խորտո-րնաւորութեանց: Այս վերջին ազգաբա-րութիւնը, որին նախարարութեան ոչ մի զօրծողութիւնը չէ հակաձառելու, կարող էր աւելորդ համարվել, եթէ որ զանազան լուրերը, որոնք տարածվում են սահմա-նադրական օրէնքների հաստատվելու և այն եղակացութեանները, որ դուրս են բերում այդ հանգամանքից, չը պղծորէին հաւատարմութեան կարծիքը և չը զրդուէին (որի մասին մենք խոստովանում ենք) յայտնի փաստներ, որոնց պէտք է այժմ հանդատանք: Ամենից առաջ պէտք է ջնջել կասկածները և ներշնչել ճշմարտա-կան խաբարները հասարակութեան մէջ այն համոզմունքը, թէ ազնիւ, խաղաղասեր, աշխատասեր ժողովուրդը, որ իւր զոյղ-մունքներով և շահերով անձնատուր և երազին, կառավարութիւնը կունենայ իւր պաշտպան և կանխ մեր մէջ խոսկալցող կրքերի անկարգութեանց դէմ ամուր պատ-նէշ: (Աջակողմեանք հաւանութիւն ցոյ-ցել են տալի): Բացի դրանից այդ զօր-ծում մեզ կօդնէ լուսաւոր և հաւատա-րիմ կառավարութիւնը, որ կարողացաւ կարգ պահպանել մեր անցկացրած դժուար հանգամանքներին մէջ և որ կարող է միշտ փաստ լինել մեր օգնութեան վերայ: (Նոր հաւանութեան ցոյցեր միւսնոյն կողմում): Քանի որ պետական իշխանութեանց կաղ-մակերպութեան հարցը չէր վճռած, նա համաձայն էր այն մարդկերանց կարծիք-ներին, որոնք բորբոքվին համաձայն էին մի-մեանց հետ այն ուղղութեան մասին, որ պէտք էր տալ կառավարութեան քաղա-քականութեան կրքերը, լոցը այդ հարցի վճռ-վելով պէտք է անհետանայ այդ տարա-ձայնութիւնները: Նոքա, որոնք պետական իշխանութեանց կազմակերպութեան մէջ ստացան իւրեանց ցանկութեանց համար շատ թէ վրդը բաւարարութիւն, անկա-զաւորականութիւնը, որ ընդունակ է հան-գաւորացնել երկրի, կապաւոր. ցանկն, որ ի-րերի ներկայ կարգը չէ հակաձառում հա-սարակական ապահովութեան պահանջնե-րին: Իսկ ինչ վերաբերում է նոցա, որոնք կցանկային, որ սահմանադրական հարցը այդպէս վճռվէր, պէտք է յուսալ, որ նո-ցա ազգաբարութիւնը կտալէ նոցա իւ-րեանց աշխատութիւնը միացնել մեր հետ կարգի և ապահովութեան սկզբունքը պաշա-պանելու համար: (Հաւանութիւն տջակող-մաններին): Աւտի մենք մեծ փաստա-թեանք կրկնում ենք այն ազգաբարկան հրաւերը, որով հասարակապետութեան նախագահ մարաշախտը դիմեց բոլոր կու-տակցութեանց չափաւոր մարդկերանը և (շատ լաւ է) հաստատութեամբ խրնու-րում ենք նոցա զօրծակցութիւնը: Մենք պարտական ենք ապահովեցնել առանց բա-ցաւորութեան բոլոր քաղաքացիների յար-գանքն և հպատակութիւնը սահմանադրա-կան օրէնքներին, որ հաստատուել է Ազգա-յին ժողովը: (Հաւանութիւն ձախակող-մեաններին): Մենք հաստատ մտադիր ենք պաշտպանել նոցա ամեն յեղափոխական դաւադրութեանց երեսից (նոր հաւանու-թիւն ձախակողմեանների) և իրեն օրէնքի պաշտանաներ, մենք երբեք թող չենք տալ մեզ դառնալ վեճիմանութեան զօրծիք: (Բարձրագոյն հաստատութեան ցոյցեր աջա-կողմեանների): ճշմարտացում, ուր կարգա-դրութիւնը և ցեղերի փոփոխութիւնը այնպէս ստեղծ ստեղծ են լինում, ուր ա-

մենք մի աւերմունքը իւրեանից յետոյ թո-ղում էր շատ բարեմիտ քաղաքացիների սրտերում: ցաւակցութիւն և յարգանաց արժանի համոզմունքներ, երբ նոքա չեն արտայայտվում դատապարտելի զօրծողու-թիւններով, մեր կողմից զօրծողութեան այլ եղանակը չէր կարող լինել համապա-տասխան արդարութեան և խելացի քա-ղաքականութեան պահանջներին: (Հաւա-նութիւն): Կասկածաւորութեան հոգին ոչ միայն կմտնէ ներկայ կառավարութեան հաստատութեանը, այլ և կզրկէ սորան հարկաւոր օգնութիւնից և կըրբը բորբո-քելով, կ'յաւերթացնէ այն տարաձայ-նութիւնը, որի առաջն առնելու համար պէտք է ուղղված լինի ամեն բարեկարգ կառավարութեան ճիշդը: Այս հաստատ և խաղաղապարկան եղանակին մենք կ'հա-մարկենք ամեն ժամանակ, իսկ այժմ մի-այն այդ տեսակ քաղաքականութեան է համապատասխանում այն դրութեանը, որ ստեղծվել են մեր թշուառութիւնները: Կարող է արդեօք մէկ մաքլըր անցկեալ թէ ներկայ լուսկում պէտք է մեզ վճէր յարուցանել և աշխարհի համար ներքին խռովութեանց ապարդիւ բանալ: Մի՞թէ այդ բանը աւելիք հարուած չէր տալ ճշմարտային ազդեցութեանը 'ի նկատի ունենալով այդպիսի մեծանշան: Հանդա-մանքները, մենք փաստ հնք, որ պէտք է բոլոր կասկածները փարատվին: Կառավա-րութիւնը մտադիր է ներկայացնել ձեզ միջանի փոփոխութիւնը օրէնքների մէջ, որ վերաբերում են մասնաւոր: Հարկաւոր է ապահովել կառավարութեան համար այն միջոցները, ծայրահեղութեանց քննու-թեանց մասին, որոնք վերջ 'ի վերջոյ սպառնում են վայր ձգել չափաւոր մարդկերանց կարծիքում ապարդութեան աղաատութեան նշանակութիւնը: Նախքան վերջիւնալ օրէնքի ընդունելը կատալա-րութիւնը անկարելի է համարում հրա-ժարվելու այն բացառական իրաւունքներից, որ տալին է նորան պաշարողական դրու-թիւնը միջանի նախադիտում: Մենք պահանջում ենք նոյնպէս անորոշ ժամա-նակով պահպանելու այժմ ներգործող օրէնսդրութիւնը քաղաքապետ նշանակելու մասին: Լոցը մենք այնու ամենայնիւ ըստ կարեւորութեան կ'ընտրենք այդ պաշտօնա-տար անձանցը քաղաքային խորհուրդների միջոց: Եթէ Ազգային ժողովը հաւան չէ մեր արտայայտած հայեացքին այն ուղ-ղութեան մասին, որ մենք մտադիր ենք տալ կ ա ու վ ա Ր ու թ ե ա ն քաղաքականութեանը, այն ժամանակ մենք խնդրում ենք նորան անցապաղ արտայայ-տել այդ բանը և մենք մեր կողմից չենք զանց առնել կատարելու այն պարտապա-նութիւններին, որ կ'յաւաճանան ձեռ օդ-նութեան մերժումից (Ճափահարութիւն):

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Լուսմ ենք հաստատ աղբիւրներից, որ թիֆ-լիսի վարժողութիւն կողմած փողոցում մի թուրք բաւական ժամանակ է մի կրպակի ա-ռաջ հրաւիրում է անցուղաքան անտներին խա-ղաղու իւր հետ երեք խաղաթղթով խաղա-թղթերը խառնում է այդ պարոնը մեծ արա-գութեամբ և ճարպիկութեամբ և եթէ նորա հետ խաղացողը կը գտնէ նորա նշանակած խաղաթղթը, այն ժամանակը խաղացողը ստանում է թուրքից մի մանկ իւրաքանչիւր անգամին, իսկ եթէ ոչ, թուրքը ստանում է 1 մանկէթը: Նշանակած թղթի գտնելը այնպէս հեշտ է թուրք թուրքի պայելներին և նորա հետ խաղացող նորա ծխախոտ մի քանի ըն-կերակից պարոնների զարմանալի յարմարութի-ւնը այնպէս գրաւում է միտմիտներին այդպի-սի մի հեշտ միջոցով մի քանի բուպում: մա-նէթները ձեռք բերելու, որ շատերը փորձում են իրանց բաղդը, բայց միշտ և անպակաս ի-րանց մանէթներն են գտնում թուրքի ճարպի-կութեանը: Ասում են, որ դէպի Ուրբանա ճա-նապարհորդների մեծ մասը ընկնում է այդ ճարպիկ ձեռք և իւր գտնա քրտնջով աշխա-տածը մի քանի բուպում թողում նորա մօտ:

